Bij nader inzien, of tussen 'Nostalgia' en 'The big chill'

Karen Vintges

'Pourquoi des philosophes?' zo vraagt Sartre zich in 1959 af, in een artikel onder de gelijknamige titel dat door Manfred Frank onlangs onder het stof vandaan is gehaald. Zijn de filosofen niet voornamelijk goed 'à être jetés aux chiens', oftewel 'om voor de honden gegooid te worden'? Nu wel niet precies deze, maar toch wel een soortgelijke vraag stond ons voor ogen, toen wij aan het eind van de jaren zeventig in de filosofie afstudeerden, aan de Centrale Interfaculteit van de Universiteit van Amsterdam. De lange mars door de instituties was nog maar net begonnen en de filosofen hadden het al weer over het Zijn, het Goede en het Schone. 'Gezeik' vonden wij. Er was in de plaats daarvan een hoop werk aan de winkel voor ons en voor de filosofie, tijd voor een nieuw blad dus: *Krisis*. Had de filosofie zich tot dusver vooral gebogen over zichzelf en over (haar relatie tot) de vakwetenschappen, wij introduceerden een zogenaamde derde pijler: de filosofie moest zich direct over de maatschappij buigen, en dan wel vanuit een kritisch perspectief dat het best onder de noemer postmarxistisch te duiden valt.

V.l.n.r.: Peter van de Besselaar, Hans Radders, Jean Jaminon, Karen Vintges, René Boomkens, Hanneke Stasse en Bert van der Schaaf.

Een en ander kwam ook voort uit het door de hele studentenbeweging gedragen – en door Siep Stuurman in een gestencilde reader zo mooi verwoorde – model van 'confrontatiestudie'. Daarbij werd ervan uitgegaan dat tegenover de 'burgerlijke' wetenschappen eigen kritische studies moesten worden opgezet, geënt op de juiste methodische grondslagen, die namelijk die geen burgerlijk klassenperspectief behelsden. In ieder geval had op een gegeven moment elke zichzelf respecterende studentengroep zijn eigen tegenbeweging en tegenblad: *Psychologie en maatschappij, Tijdschrift voor politieke economie, Recht en kritiek,* enzovoorts.

En zo was daar dus ook *Krisis,* met als extra referentiepunten de ideeën van Antonio Gramsci over de noodzaak en het doorslaggevende belang van een ideologische stellingenoorlog, en die van Louis Althusser over de filosofie als klassenstrijd in de theorie, oftewel als het ideologisch strijdperk bij uitstek. U begrijpt, dit alles vormde een veelomvattend programma, en we waren dan ook erg bevlogen en bereid om een hoop werk te doen. Wat was dat 'kluswerk' trouwens vervelend dat bij het maken van een eigen blad kwam kijken. Het souterrain van Jean waar je nauwelijks rechtop kon staan, de oneindige hoeveelheid dozen, pakjes, stapeltjes, met speciale briefjes voor speciale behandelingen... De een was beslist beter dan de ander in het vermijden van die behandelingen, wat onderling weer voor een hoop irritatie zorgde. Zo herinner ik mij dat ik stellig van mening was dat duizenden jaren kluswerk door vrouwen mij ruimschoots compenseerden voor wat mijn aandeel in het souterrain van Jean had moeten zijn.

Het was trouwens erg leuk dat er vrouwen in de redactie zaten, vonden we, want dit was bij eerdere Amsterdamse wijsgeren-initiatieven, zoals de oprichting van het zogenaamde Amsterdamse Film Collectief, nog helemaal niet het geval. Het zou dan ook vast een stuk beter gaan met de sfeer en met onze werkverhoudingen, dachten we. Al gauw bleken echter niet alleen de zittende filosofen van de Amsterdamse Centrale Interfaculteit maar ook de meesten van ons voornamelijk 'zeikerds' te zijn. Redactievergaderingen werden urenlange ruzies; zenuwslopend waren de stellingenoorlogen, hoogoplopend was de klassenstrijd. Zo herinner ik mij nog levendig hoe door een mederedactielid mijn klassenafkomst in een redactievergadering publiekelijk aan de kaak werd gesteld, en hoe sommige redactieleden zich af en toe genoodzaakt zagen om met elkaar op de vuist te gaan. Kortom: we kunnen rustig stellen dat de redactie van meet af aan de naam van haar blad eer heeft aangedaan – *nomen est omen.*

Maar waarom toch? Waarom toch al die ruzies, dat gekakel, dat oeverloze gezeik? Het is natuurlijk al vaker gezegd: de revolutie eet haar eigen kinderen op. Het kan niet anders of de goeden en de kwaden, 'wij' en 'zij', worden in steeds nauwere kringen afgebakend. Weliswaar werd een groot deel van de redactie steeds 'Franser', oftewel postmoderner en anti-marxistischer, maar het idee van de ideologische stellingenoorlog heerste nog – in theorie en praktijk. Toch kwam er pas laat een eerste wijziging in de redactie. Zes jaar lang hadden we elkaar naar de keel gevlogen. 'Never change a winning team,' zeiden wij ten burele, maar bij nader inzien konden we niet zonder – en niet met – elkaar. Het geheel was gebaseerd op romantiek en sentimenten en ontzaglijke hoeveelheden drank.

Het mag een wonder heten dat *Krisis* ook nog daadwerkelijk is verschenen.

We waren voornamelijk 'zeikerds', zo luidt dus mijn conclusie, en het is beslist een grote vooruitgang dat het 'wij-zij'-denken verlaten is, zowel in de maatschappij als binnen *Krisis*. Daarmee is niet gezegd dat een geëngageerde filosofie geen bestaansrecht meer heeft, alleen dat die er meervoudig uitziet. Laten we nog even teruggaan naar het artikel 'Pourquoi des philosophes?' van Sartre, onze engagementsfilosoof bij uitstek. In dit artikel verdedigt hij het bestaansrecht van de filosofie zonder meer.

Vroeger had de filosofie de taak een soort overzicht te houden over het totaal van het weten, maar dat is nu onmogelijk geworden, aldus Sartre. Niemand kan de menselijke kennis nog synthetiseren, ze is te veelomvattend en te divers geworden. Ook op het gebied van de moraal heeft de filosofie niets positiefs bij te dragen. Er zit ook geen vooruitgang in de filosofie, terwijl de vakwetenschappen voortdurend voortschrijden. Maar waar die wetenschappen kennis verzamelen, 'denkt' de filosofie. Zij ondervraagt datgene wat er is en onderwerpt er zich niet aan. Dat nu is 'denken', zegt Sartre, en in die zin 'denken' de wetenschappen niet, maar zijn zij positivistisch bezig, binnen het kader van het gegevene. Welnu, de filosoof heeft gelijk met te 'denken', aldus Sartre. Want het positivisme (Sartre zegt: 'chosisme') zet tussen haakjes dat het de mens is die de dingen hun betekenis geeft. De filosoof die steeds de vraag stelt naar het waarom van de dingen is degene die iets laat zien wat de meeste mensen – vakwetenschappers incluis – graag verdringen, namelijk dat de werkelijkheid niet zo vast is als wij graag geloven. De filosoof maakt zichtbaar dat wij verantwoordelijk zijn voor de wereld omdat wij die als mensen vormgeven en ontwerpen.

Nu overdrijft Sartre wel eens, en zo ook hier: voor hem is de maakbaarheid van de werkelijkheid totaal, ieders aandeel absoluut. Maar afgezien van dit probleempuntje, kan ik leven met zijn stelling dat de filosofie oké is omdat zij 'denkt'. 'Denken' is dan een zich rekenschap geven, een verantwoording nemen voor de werkelijkheid, en met Hannah Arendt zou ik willen stellen dat dit in onze tijd op zich al als een ethisch geëngageerde houding kan worden beschouwd. Daarom moet de filosofie 'niet voor de honden gegooid'. Zij kan de wetenschap behoeden voor een al te rigide positivisme; de maatschappij voor een eenzijdig imperialisme van de wetenschap (ze kan tegenwicht bieden tegen het positivistische wereldbeeld) en ze kan ons wijzen op het – waar mogelijk – aangaan van verantwoordelijkheden voor het bestaan(de).

Wijst Sartre in het hier aangehaalde artikel op het feit dat de filosofie de betrokkenheid van de mens bij de wereld laat zien, in andere perioden van zijn leven legt hij er juist veel nadruk op dat filosofie en literatuur zich als zodanig nog moeten engageren, waarmee hij bedoelt dat zij stelling moeten nemen in het hier en nu, oftewel politiek moeten interveniëren. Sartres praktische pogingen tot zulke stellingnamen zijn welbekend, maar ook in zijn werk probeert hij tot synthesen van filosofie en politiek te komen, bijvoorbeeld in zijn *Cahiers pour une morale* (1947). Even zo vrolijk laat hij zo'n project weer vallen en keert hij zich in een volgend werk weer tegen de politieke constructie 'die iedere wetenschappelijke discipline nu eenmaal is'. Het is wel grappig om te zien hoe Sartre heen en weer zwenkt: wanneer hij vond dat hij een beetje te ver was doorgeschoten, legde hij weer de nadruk op de filosofische kanten van zijn bedrijf.

Dit 'oscilleren' nu lijkt me voor *Krisis* een mooi programma in een notendop. Professionaliseren binnen de filosofie of een beweging blijven buiten de filosofie: ik zou zeggen allebei en veel wiebelen daartussen, en laat iedereen vooral doen waar hij goed in is.

N.B.: Toen Sartre en De Beauvoir na de Tweede Wereldoorlog een blad wilden oprichten overwogen zij de naam *Grabuge* (ruzie, mot). Het werd uiteindelijk *Les temps modernes*, naar de film *Modern times* van Charlie Chaplin omdat 'de titel moest aangeven dat we positief betrokken waren bij de actualiteit'. Het lijkt me nu ook de hoogste tijd om de naam van dit blad te wijzigen in iets leuks, iets opbouwends of zo. Wellicht kunnen filmtitels daarbij nog een inspiratiebron vormen. Wat dacht u van: *Paris Texas*? *Pulp fiction*? *Down by law*? *Kaos*? *Le rayon vert*? *Dreaming*? Of *Il postino*? *The piano*? *Wan pipel*? Misschien iets voor een leuke prijsvraag, redactie?

UITNODIGING
tot het bijwonen van de Spinoza Lezingen door de tweede Spinoza leerstoelhouder

PROF. DR RICHARD RORTY
(University of Virginia)

op 12 en 26 mei 1997

- **IS IT DESIRABLE TO LOVE TRUTH?**
  maandag 12 mei 1997, 20.15 uur
- **IS 'POSTMODERN' PHILOSOPHY RELEVANT TO POLITICS?**
  maandag 26 mei 1997, 20.15 uur

De lezingen vinden plaats in de aula van de Universiteit van Amsterdam, Oude Lutherse Kerk, Singel 411 (hoek Spui), Amsterdam. De zaal is geopend vanaf 19.45 uur en de toegang is gratis.

De Spinoza Lezingen worden georganiseerd door de Faculteit der Wijsbegeerte van de Universiteit van Amsterdam (020-525 4511)